

ऐतिहासिक पत्र-स्तम्भ

सं. १९११ साल चैत्र वदि ९ रोज २ श्री प्राइमिनिष्टर-
बाट नायक रामसुन्दरके फागुन शुदि १० रोज २ का दिन
लेष्याको अर्जि चैत्र वदि ८ रोज १ का दिन आइपुग्यो अर्थ
मालुम भयो उप्रान्त फागुन वदि ५ रोज ३ का दिन टिगरि
पुगी तालोयर घापोङसंग भेट गरी मलाई ता चाडो जानु
भन्या मर्जि भयाको छ भन्या कुरा वडिया गन्याछौ तालोयर
घापोङले अम्वासंग नसाधी हुँदैहुँदै भनी राष्या फागुन
शुदि ७ रोज ६ का दिन तालोयर घापोङले फागुन वदि
१३ रोज ४ का दिन ह्लासावाट स्याठाकाजी आउछन् जो
हुन्या कुरा उनी आइपुग्यापछि होला भन्या कुरा गन्या
भनि लेष्याका कुरालाई श्री ५ वादसाहका हजूरमा चह्लाइ
पठाउन्या अर्जि र अम्वालाई जान्या चिठि ली ह्लासाका
अम्वासंग पुन्याउनु भनी तिमलाई पठायाको हो श्री ५
वादसाहका हजूरमा चह्लाइपठायाको अर्जि र अम्वालाई
लेष्याको चिठी टिगरीमा अटकाउन्या होइन अटकाया छन्
मुलुक जान्या आउन्या लाषी प्राणीको कत्तल हुन्या येस्ता
वेहोराका अर्जि र चिठी थुन्याछन् वडिया भयो भोटसंगका
सडाइनिमित्त थोरै फौज फागुन महीनाका दिन २३ जादा
रवाना भयो फौज ह्लासा पुग्यापछि श्री ५ वादसाहवाट
जस बेलामा षोजी होला उस वषतमा अरज विन्ति
गर्नालाई वडिये छ वैसाषका दिन १५ जादासंम हाम्रो यो
रवाना भयाको फौज केरुङ कुगादेषि वढन्याछैन कुटिवाट
भैरवलंगुर नाघन्या छैन यो फौजको रयत पर्जा कसैलाई
लुटपीट गन्याछैनन् उसै हातहतियार पनि कसैमाथि चला-
उन्याछैनन् भोटवाट हात छोड्या भन्या हाम्रा फौजले पनि
हात छोडन्याछन् येस विचमा हाम्रो चित्त बुझाई भोटवाट
घा सलुक गन्या भन्या हाम्रो फौज तहाँवाट फिरि आउन्या
छ वैसाषका १५ दिन जांदा सम्ममा घा सलुक भयेन भन्या
याहाँ नेपालदेषि ह्लासासंम ब्यापिन्या गरी काला मेघ जस्ता
फौज ली चढाई गर्ने म आउछु म योहाँवाट फौज ली

उठ्यापछि भोटवाट घा सलुक गरौं भन्या पनि मानिन्या
छैन तिम्रा अर्थलाई जाउ भन्छन् भन्या ह्लासा जानु अर्जि
चिठी फिर्ता गरि लैजाऊ भन्या ह्लासा नेपाल जाहाँ पठाइदी
वडिया हुन्छ तिमि आफै पठाइदेऊ भनी अर्जि चिठी ताहीं
छोडी आउन्या काम गर... ..

श्रीकुमारी

१

श्री ५ सरकार

२

स्वस्ति श्री मन्त्रिजदोर्दण्डकमलकलितकरालकरवालनिरा-
कृतारिकदम्ब श्रीमद्राजकुमार कुमारात्मज श्री श्री श्री प्राइ-
मिनिष्टर कम्याण्डर इन चिफ जनरल दाज्यैज्यू वंवाहादुर
कुंवर राणाजि वर्म चरणकमलयुगलेषु इतः श्रीपद्राजकुमा-
रात्मज श्री मेजर जनरल कृष्णध्वज कुंवर राणाजिको कोटि
कोटि साष्टांग दण्डवत् सेवा शतम् पूर्वक पत्रमिदम् यहाँ
निक ताहाँ हजूरका गात सदा कुसल मंगलोदय हुनुभया
मेरो प्रतिगल उद्धार होला आगे यहाँको समाचार भलो छ
उप्रान्त उत्तरतरफ लडाइ लाग्दा १९११ सालका वालिमा
यस दरवदिले रसद वीकी जंगीगोदाममा पुन्याई रसिद
लिनु भन्या दस्वत भै भरमुलुकमा गयाका हुन् दस्वतमा
लेषियाका दरले आफु आफुलाई लागन्या रसद दुनियाले
पुन्याया नपुन्यायाको रसिद जाँची दरवदिवमोजिमको रसद
पुन्यायाकारह्यानछन् भन्या वांकी रह्याका रसदको डेढा बढीका
दरले र १२ सालका वालिमा ११ सालका दरवदिवमोजिम-
को रसद जंगीगोदाममा नपुन्याई वांकी राष्याको जो छ
षसोषास जाँची ठहराई ठह्यावमोजिमका लगत रसदको
अंन मुरि १ को मोहर रुपैयां २॥ का दरले रुपैयां तहसिल
गर्नु भन्या वेहोरासहित जागिर घेत ७ घुवा वा रुपैयां ८०
संम षान्या र तलबदारमा मोहक ४०० षान्या विर्ता वेष

बुध्याद फिक ढार भरवैट ज्यूनी छाप मानाचावल भया ई मोहरिया घरवारि माफि नानकार सुनाविती सेवाविती रजवाधा कपट गुठि मठ सदावर्त मडि पेटियाषर्च गैह्रको १२ सालका उठतिवमोजिम १३ सालका वालिलाई तिन षंडको १ षंड वितीवार गैह्र जमीनवाला समाई तिआ तैनाथका पल्टन कंपनीका पगरि हुदा क्षिपाहि पठाई तहसिल गरिली डिट्टा वेनिमाधव पाध्यामार्फत... १... चोक बुझाइ फारष लिनु भन्या वेहोराको मेरा नाउमा सवाल पठाइ वकसनुभयाको रहेछ बहुत बढिया भयो गरिप्रवर जंगीरसदको वेहोरामा अधि भेरिपश्चिम महाकालिपूर्वको रसद जम्मा गर्नु भन्या वेहोराको सनद आउँदा सोहि रीतसंग रसद जम्मा गर्नुया काम भयाको हो पछि यस दरसंग रसद उठाउनु भन्या वेहोराको दर षोलियाको दस्षत आउँदा सोवमोजिम मुलुकमा हाम्रो दस्षत पठाई रसद असुल गर्न लगायाको हो पछि सल्लयानामा ११ हजारको रसद षरिद गर्नु भन्या मजि आउँदा...२...को वन्या सप्रन्या कुरामा तिआ तजविजले काम गर्नु भन्या मजि आउँदा अछाममा र वफा धुलिमा रसद गोदाम वांधियाको थियो दरवंदिवमोजिमको रसदमा कुप गरी सल्लयानाका रसद वोकनालाई अड्डा अड्डा बांधी हाम्रो दस्षत गरि पठाइ सल्लयानाका रसद वोकन लगायाको पनि छ अछाममा जम्मा बाधियाको रसद वोकनालाई वाजुरा भरअम्बललाई र डोटिवाट गयाको वफा धुलि जगेरामा जम्मा भयाको रसद वोकनालाई वफा भरअम्बललाई पनि दरवंदिवमोजिमको रसदमा कुप गरि वफा धुलि जगेराको रसद वोकनालाई हाम्रो दस्षत गरि पठाई रसद वोकायाको पनि छ यसतरफ मुलुकमा भयाको वेहोरा विन्ति चह्लाइ पठायाको छ असुलतहसिल गर्नु भन्या मेरा नाउमा सवाल भै आयाका अर्थलाई र गरिप्रवर जंगिकाजलाई यकाउल हजार सात सय रुपैयां हुडि भै आयाका हुन् तेसमध्ये असुल भै हामिसंग दाषिल भयाका रुपैयांको अनाज गैह्र बांदानि षर्च मिलाउन र पल्टन कंपनी ताकलाषार जांदा निज पल्टन कंपनीका मुलुकमा बाकि रह्याका वालि असुल तहसिल गरि...१...मा बुझाउनुपर्न्या...२...मा बुझाउन र जागिरदारलाई बुझाउनुपर्न्या जागिरदारलाई बुझाउनुया काम पनि संपुर्न भै सकियाको छैन फेरि यो रकम लिकन संपुर्न गरिसकुला भन्या जस्तो नलाग्दा हजुरमा विन्ति चह्लाइपठायाको छ म बालषपर कसना राषिवक्सि मेरा नाउमा भै आयाको

सवालको रकममा ताहिवाट मानिस षडा गरि पठाइववस्या- जावस् अधि म धनकुटा जांदा कपूकोट तहसिललाई सुवेदार अजप थापा र लेषन्या मानिस दफदरवाट गयाथ्या तहसिललाई हुदासिपाही हजुरका मजिवमोजिम मवाट दिई असुल तहसिल भयाको हो गरिप्रवर अँले पनि सोहि रीतको वेहोरा बाधिवकस्या ४ सय पल्टनले भेटायासंम तरतहसिललाई मवाट मद्दत दिन्या काम गर्दा हुँ ज्यादा हजुरका गातको छेमकुसलसहित सिक्ष्याति मेहेर भया मजिवमोजिम कामकाज गर्दा हुँ इति सम्बत् १९१३ साल मिति भाद्र सुदि १५ रोज १ मुकाम डोटि सिलगढी

श्री रंफल देवीदत्त गनेसदल वरष

१

भजि

उप्रान्त हजुरका भासिरवादले आनन्दपूर्वकरंग आज गरां आइपुग्यां कुगा केरुमा आजकाल नुनले साह्रो कजिन पन्याको छ कदाचित् पाइयो भन्या पनि मोहोरको येक माना आधा मात्र पाइन्छ भन्या षवर लेषी आउँछ कम्प्यांडर कर्णलले केरुमा साह्रै गैह्रो छ आडपयाड बनाउन पनि हुदैन रसद पनि राखनु हुँदैन आड पनि पांसिटारमा बनाउनुपर्छ पांसिटारको छुदिगाउमा रसद पनि राषनुपर्छ अब आयाको रसद पांसिटारको छुदिगाउमा पर्नुपर्छ भनी प्रोहित चतुर्भुजदत्त अर्ज्याललाई र गोदांमा रहन्याहरूलाई लेषिपठायाका रह्याछन् मलाई पनि मेलै यो अठोट गन्याको छु हजुरवाट पनि प्रोहित गैह्र गोदांमा रहन्याहरूलाई येही वेहोरा हजुरवाट पनि लेषीवकस्या बढिया हुँदो हो भनी निज कम्प्याण्डर कर्णलले लेषिपठायाको थियो अधि यो वेहोरा हजुरवाट मजि भै पांसिको विकटलाई आड थामी अरु छाउनी आड भत्काई केरु सहर भित्र पारी आड पनि बनाउनु पल्टनका षलंगा नपुग्याका पनि बनाउनु भन्या वेहोरा लेषी गयाको थियो आज कम्प्यांडर कर्णलले यो वेहोरा लेषी पठाउदा मेरा तजवीजमा पनि लागेन केरुगमा रसद भर्नुपर्छ केरु सहर भित्र पारी आड पनि हुँदैन छुदिगाउमा रसद भर्नु पनि हुँदैन भनी लेषी पठायां झुगलाई दाउराका तराकितिलाई र नी सये केरु उठाई देवाषां स्वांदि पनि कुकुरवाटतर्फ गयेछ कुकुरवाटमा आइ

वताउनालाई... १... इ ४ पल्टन लाग्याको र ह्याछिन् इ
आउत्या प्राइत्याहृल्लमध्ये कसैका षर्च पनि सकियाको रहेछ
र घा हेरी बाटाषर्च येक रुपैया दुइ रुपैया दिन्या काम
गन्या हर्षमा के वेस पन्याको छेमा राषिवक्याजाला विन्न
चर्नेषु किमधिकम्... ..

इत श्री जनरल जगत्सैर जंग वर राणाजीको
कोटि कोटि साष्टांग डंडवत् सेवा सहस्रम्...

इति सम्बत् १९१२ साल मिति मार्ग सुदि ६ रोज ७
मोकाम गरान सुभम्... ..

सम्बत् १९१२ साल मिति वैसाख वदि ३० रोज २ का
दिन घाइत्या भयाका जम्मा जवान = १३

श्री जंगनाथ पल्टनको — ६

१ पट्टी — ४

सिपाही रत्नसि टीषरामा गोली छिचल्या — १

ऐ कुबिछिर् लामा कोषामा गोली नतीस्क्याको — १

अमलदार भारथ देव्या पाषुरामा गोली लाग्याको — १

सिपाही स्यालपा वतास्या वाम गोडाको पाइतालो
छिचल्याको — १

२ पट्टीका सिपाही जीतमान लामा पानसय षोला
डाडापानी काषीमा गोली लागन्या — १

३ पट्टीका सिपाही कृत्तिसि लामा रामपुर हतक्याला
छिचल्याको — १

श्री भैरवनाथ पल्टन २ पट्टीको सिपाही अकलमान लिवु
घुडा छिचल्याको — १

श्री महीन्द्र पल्टनको — ४

१ पट्टी — २

अमलदार चन्द्रसि षडका चागु दाहिन्या गोडी छिचली वाउ
गोडामा लागी नछिचल्या — १

सिपाही कासीनाथ पाध्या पुकोट पाइतलामाथी लागी
छिचल्याको — १

२ पट्टीको सिपाही ललितबम षत्री पनीती कुममा लागी
छात्रीवाट छिचल्याका घाउ १ पाइतलामाथिवाट लागी
गोली नछिचल्याको गोली अडियाको समेत दुइ गोली
लागन्या — १

२ तोपका वहीदार वेदनाथ पाध्या काठमाडौं दाहिन्या
पाता गोली नछिचल्याको — १

श्री पुरानगोरष पल्टनको — २

१ पट्टी रंगवीर थापा गोर्षा दाहिन्या गोडामा लागी गोली
नछिचल्याको — १

४ पट्टी कुलवीर थापा गुल्मी दाहिन्या सांफरामा लागी
छिचल्याको — १

श्री पुरानगोरष भैरवनाथ

श्री देवीवत्

१

२

अजि... ..

उप्रान्त कार्तिक सुदि ३ रोज २ मा लेषिवकस्याको कृपापात्र
ऐ सुदि ४ रोज ३ का पांच घडी रात बाकीमा आइपुग्यो
विस्तार हरफ हरफ पढि सिर चढाया कम्पाण्डर कर्णेललाई
र अगाडी लंवरमा गयाका... १... पांसिटरमा र ह्याका
... २... ई पल्टनका पगरिलाई चिठी लेषी षामी आयाको
रहेछ त्यो चिठी त्यहाँ आइपुग्ने मात्र तिमीले षोलि हेरि
फेरि कुलुप वन्द गरी त्यो चिठी केहमा कम्पाण्डर कर्णेल
सनकासि षत्रीछेउ पुगन्या गरी चाडो चाडो रातसाज गरी
पठाइदिन्या काम गर दिलो हुने नजावस् भनी लेषी
वकस्याका अर्थ मजिवमोजिम चिठी षोलि हेरि फेरि कुलुप
मारी वन्द गरी रमाना फेरि रातसाज गरी चाडो चाडो
हिडाउनु भन्या हुलाकीहृल्लाई उर्दी दी हिडाइदिन्या काम
गन्या अह्ले रामागाउमा आयाका दुस्मनका फौजको जोर
पुन्याको भया... २... पल्टनलाई राषन्या थियेन अक्

अधिल्ला लंबरका कर्म्यांडर कर्णेलसंग गयाका २ पल्टन पनि पुगेछन् २... पल्टनले समेत गरी जम्मा ३ पल्टन भै रामगाउमा आयाको फौजको ध्वस्त गर्नुको बेस असल गरी लेषी आयाको रहेछ यहाँबाट चाडो चाडो गरी पठाइ-
दिन्यां काम गन्यां येसतरफ पनि षजाना, पाल, फौज, पिपा, षलासी जो पछि रह्याको थियो विच विचमा लाम राषी धरोवर, हिडाउदैछु आज ता चतुर आलेका पौवादेषि निषून्या छु हर्फमा कं वेस पन्याको क्षयमा राषिवक्स्याजावस् विज्ञचरणकमलेषु किमधिकम्... ..

इतथ्री महाराजकुमार कुमारात्मज श्री जनरल जगत्संसेर जंग कुवर राणाजीको कोटि कोटि साष्टांग दण्डवत् सेवा सहश्रम्... ..

इति सम्बत् १९१२ साल मिति कार्तिक सुदि ४ रोज ३ मोकाम चतुर आलेको पौवा शुभम्... ..

दाषिल ११ साल फागुन वदि १० रोज श्री प्राइमि निष्टर यानका हजुरमा जुमला गल्फा दरावाट श्री कर्म्याण्डर कर्णेल कृष्णध्वज कुवर राणाजीवाट चह्राई पठायाको.. माघ वदि १० रोज ७ मा लेषिवक्स्याको सिक्ष्यातिपत्र ऐ सुदि ११ रोज १ मा आइपुग्यो विस्तार हर्फ हर्फ पढी सिर्चह्यायां आगे यहाँको समाचार हजुरका आसिर्वादले भलो छ उप्रान्त दस्पत २ पठाइदियाको छ चैत्र महिनासंम-
मा डेढ वर्षलाई खान पुग्या गरी रसद जंमा गर्नु पाषि, नंबुका वषु, दोचा तयार गर्नु वैसाष जेठमा सायेतको काम गरी वदनु भन्या हाओ चिठी नआउदा आफूलाई चाहिन्या रसद षर्षजाना ताकिती गर्नु रसद मुलुकलाई कारा लगाई वोकाउन्या काम गर्नु भाउका कुरालाई तिमीले अधि षरिद गर्दा क्या भाउले षरीद गन्याथ्यौ पछि क्या भाउ षरीद गन्याछौ हुवै पटकको षरीदीको मेज मिलाउदा क्या भाउ ठहर्छै उसै भाउमा दिनु ताहाँवाट लस्कर उठदा कारालीले ज्याला मजुरी गरी लैजान पन्यो भन्या ज्याला मजुरिको

हिसाप गरी भाउ ठेकिदिन्या काम गर्नु वृहदेउमंडी साविक वमोजिम इजरा कवुल गन्या मानिस छ भन्या इजारामा दिनु इजारामा लिन्या कोही ठहरेनन् भन्या अमानत तहसिल गर्नु भनी सर्दाथ कनकसि महतलाई लेषनु भनी लेषिवक्स्या-
को रहेछ बहुत वढिया भयो हजुरवाट पठाइवक्स्याको दस्पत आइपुग्यो मजि आयावमोजिम नैसाष जेठ वढोसंममा रसद षर्षजाना, पाषीको वषु, दोचा गैह्रको ताकिती पनि गरीला पल्टनलाई रसद दिदामा पनि मजि आयावमोजिमकै तर्जुमा गरी दिन्या काम गरीला मंडीका वेहोरालाई पनि मजि आयावमोजिम सर्दार कनकसि महतलाई लेषिपठाउन्या काम गन्यां सायेतको कागज र हजुरको मजि आयापछि वढन्या काम गरीला ज्यादा हजुरका गातको कुसल छेम सहित सिक्ष्याति हर्फवषत मेहेर भया मजिवमोजिम काम गर्दाहुँ विज्ञप्ति चरणेषु किमधिकं इति सम्बत् १९११ साल मिति माघ सुदि १३ रोज ३ सुभम्.... ..

दाषिल ११ साल फागुन सुदि ११ रोज ४ श्री प्राइ-
मिनिष्टरके श्री मेजर जनरल कृष्णधोज कुवर राणाजीवाट जुमला गल्फा दरावाट चह्राइपठायाको माघ सुदि ११ रोज १ मा लेषिपठाइवक्सनुभयाको सिक्ष्यातिपत्र फागुन वदि ८ रोज ७ मा आइपुग्यो विस्तार हर्फ हर्फ पढी सिर चह्रायां आगे यहाँको समाचार हजुरका आसिर्वादले भलो छ उप्रान्त मुलुकवाट आयाको रसद भर्दा स्याहामा चह्राई रसिद गरी रसिदको नकल सारी सुंपिदिनु रसिद पायौन भनी कोही कराउन आया र रसिद नदियाको ठहन्या भन्या तिमीहरू-
लाई हातकलम हुन्याछ भनी रसद भन्याहरूलाई उदि दिन्या काम गर भनी लेषिवक्सनुभयाको रहेछ बहुत वढिया भयो पत्र आइपुग्यामात्र लेषी आयावमोजिम गोदाम भन्यां लेषन्याहरूलाई उदि दिन्या काम गन्यां ज्यादा हजुरका गाथको क्षेमकुसल सहित सिक्ष्याति मेहेर हुदै रह्या सिर चह्राई काम गर्दाहुँ विज्ञप्ति चरणेषु किमधिकं सम्बत् १९११ साल मिति फागुन वदि रोज... ..